

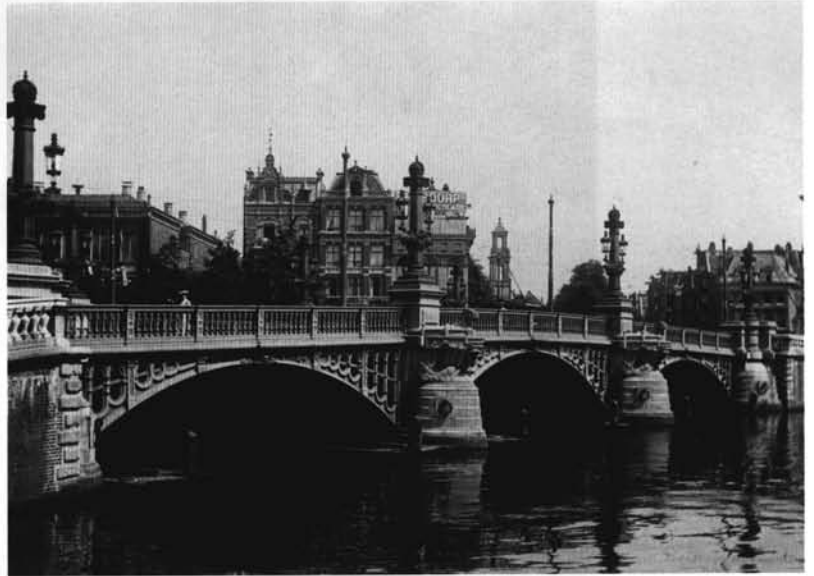
Amsterdams stadsleven 1905-1913

De fotocollectie J.L. Scherpenisse

Gekend heeft Peter Scherpenisse zijn grootvader niet. Peter werd geboren in 1966, het jaar waarin zijn grootvader op 77-jarige leeftijd overleed. Maar eenmaal geconfronteerd met diens fotografische nalatenschap, was zijn belangstelling gewekt en de laatste jaren stak hij veel tijd in conservering, beheer, beschrijving en digitalisering van de 835 nagelaten foto's. Dat is het waard geweest.

Johannes L. Scherpenisse (1888-1966) was enig kind van een spoorbeambte. Vanaf zijn 17e, tussen 1905 en 1913, maakte hij honderden foto's van het Amsterdamse stadsbeeld en straatleven, die ook nu nog kunnen boeien en die een rijke informatiebron vormen.

De Collectie J.L. Scherpenisse omvat 835 foto's, te zien op de website van kleinzoon Peter, met een link naar die van het Stadsarchief, dat er 793 toont. Waarom Johannes L. stopte in 1913 is niet duidelijk, maar in dat jaar werd hij, op de nadering van de Eerste Wereldoorlog, gemobiliseerd als veldartillerist in het leger. Ook in 1910/1911 stopte hij tijdelijk met fotograferen (uit 1911 zijn slechts 9 foto's aanwezig), om in 1912 opnieuw te starten. Er is helaas niet al te veel bekend over zijn werk en heel wat vragen wachten dan ook op een antwoord. Kleinzoon Peter deed veel moeite de bijzonderheden te achterhalen over wat per slot van

rekening zijn eigen 'roots' zijn, maar niet alle mondelinge overlevering is correct, of is althans twijfelachtig. J.L. Scherpenisse maakte onder andere de eerste bekende foto van de Albert Cuyp markt, hij legde een (mislukte) proef met een autobus in de Jordaan vast, de feestelijkheden op Koningin Wilhelmina's verjaardag in 1906 en het eerste bezoek van Prinses Juliana aan Amsterdam op het ijsclubterrein (nu Museumplein) en veel andere gebeurtenissen in het stadsleven.

Er zijn eigenlijk geen publicaties van zijn werk uit die tijd bekend, zodat onduidelijk blijft of het gaat om een gepassioneerde en getalenteerde fotoamateur

die zorgde overal vooraan te staan, of om een fotojournalist die het nieuws volgde, maar die weinig of niets gepubliceerd zag. Wel is bekend dat Scherpenisse contactafdrukken als 'kabinetfoto's' verkocht aan toeristen en dat hij (1910) werkte als magazijnknecht bij de Hollandse IJzeren Spoor Maatschappij.

J.L. Scherpenisse had slechts één zoon, een boekhouder, bij wie zijn foto's terecht kwamen, en die kreeg zoon Peter en een dochter. De laatste had weinig belangstelling voor opa's foto's, Peter des te meer, vanuit zijn grafische achtergrond. Hij ging de collectie beheren via zijn bureau voor grafisch ontwerp en reclame in Amsterdam Oud Zuid.

Peter: "Die foto's lagen vroeger bij ons thuis in een gangkast, verpakt in een houten doosje. Na onze verhuizing kwamen ze op zolder terecht. Toen pas zag ik ze voor het eerst en raakte ik geïnteresseerd; ze waren opeens toegankelijk. Het zijn er nu 835, nadat er nog 13 opdoken via een kennis van mijn grootvader. Er zijn veel meer foto's nagelaten, ook uit latere jaren, maar die passen niet meer in de collectie. Ze zijn met een andere intentie gemaakt, al vertoont de compositie wel overeenkomsten."

Het is opvallend hoe vaak J.L. Scherpenisse tijdens zijn leven is verhuisd binnen Amsterdam, al schijnt dat min of meer normaal geweest te zijn in die tijd. Na het overlijden van zijn vader in 1895 woonde hij met zijn moeder tijdelijk in Zeeland, om in 1905 naar Amsterdam terug te keren. De eerste foto's uit de

collectie dateren van september 1905. De veronderstelling dat de foto's met een bewaard gebleven Contessa Nettel met Compur sluiters zijn gemaakt bleek onjuist: die camera dateert in elk geval van na 1919, toen beide merken samengingen (en in 1926 met nog een paar merken Zeiss Ikon vormden). Die Contessa zal dus voor zijn latere opnamen gebruikt zijn. Het opnameformaat wordt omschreven als ca. 12x8 cm, wat ongetwijfeld 9x12 cm moet zijn, in contact afgedrukt in een afdrukraam met iets kleiner masker: 9x12 cm was immers het standaardformaat voor de tientallen merken platencamera's. Helaas zijn alleen de contactdrukken bewaard gebleven en niet de glasnegatieven. Een mijns inziens dubieuze mondelinge overlevering wil, dat de glasplaten na gebruik werden schoongemaakt en opnieuw gebruikt. Dit suggereert dat het ging om 'natte collodium platen', die je kort voor gebruik zelf op een schone glasplaat moest gieten. De tijd van de natte plaat liep echter al 30 jaar eerder af, bij de komst van de 'droge plaat', van fabriekswege voorzien van een lichtgevoelige laag. En voor zover ik weet werd ook de natte plaat niet hergebruikt, tenzij misschien als het negatief volledig was mislukt. Kortom, veel concreets moet achteraf worden gereconstrueerd en de rechtstreekse bronnen zijn in dit geval schaars en enigszins gebrekkig. Johannes L. overleed in 1966.

J.L. Scherpenisse kwam waar de mensen waren en legde het Amsterdamse straatleven vast: de drukte op de markten, straathandelaren, werkende mannen en dienstmeiden en toevallige passanten. Hij bezocht graag de grote markten: Amstelveld, Waterlooplein, Nieuwmarkt, Noordermarkt en Westerstraat. En hij legde het leven vast in typische volksbuurten als de Jordaan, de Pijp en delen van de Jodenbuurt. Ook kwam hij op drukke locaties als de Dam, het Damrak en Rokin en bij feesten op het ijsclubterrein achter het Rijksmuseum (nu Museumplein). Minder talrijk zijn de opnamen van gebouwen en grachten, en veel stadsdelen vond hij kennelijk niet interessant, voornamelijk die verder weg van het centrum. Maar ook grote delen van de grachtengordel ontbreken. Wel begaf hij zich naar randgebieden, toen nog landelijk en buiten de stad gelegen, naar Nieuwendam, Sloterdijk (de paardentram reed nog!), de Omval en de Schinkel.

Het belang van de foto's is groot. Ze geven een authentiek en gevarieerd beeld van de

markten in de vroege 20e eeuw. Ze tonen details die niet of nauwelijks meer bekend zijn, zoals reclames op muren, onderdelen van gebouwen en later afgebroken gebouwen (Naatje stond bijvoorbeeld nog op de Dam). Maar ook activiteiten en gebeurtenissen als een opstootje bij een tram, een poppenkast op een brug aan de gracht, een man met een handkar met vogels.

De verschillen met de stadsfotografen vóór hem zijn aanzienlijk. Jacob Olie (1834-1905, dus overleden in het jaar waarin Johannes L begon) fotografeerde 'lege', topografische stadsgezichten en mensen die, zich zeer bewust van de camera, in de lens kijken. George Hendrik Breitner (1857-1923, vanaf 1886 in Amsterdam wonend, tevens ongeveer het begin van zijn fotografie) maakte vooral zeer levendige, spontane beelden van mensen op straat. Olie en Breitner lieten een veelvoud aan foto's na, vaak met de negatieven. De collectie J.L. Scherpenisse omvat slechts 835 stuks, zonder negatieven. Scherpenisse's werk ligt het dichtst bij dat van Jacob Olie en is alleen in hoeveelheid minder, niet in kwaliteit en betekenis. Bij Johannes L. soms een iets grotere afstand, nauwelijks in de lens kijkende mensen en veelal onopgemerkt gemaakte foto's, althans niet nadrukkelijk geposeerd. Waarschijnlijk niet gemaakt met een vlotte handcamera zoals Breitner, maar merendeels vanaf statief, zo lijkt me. Hij trok zich niets aan van toevallige voorbijgangers en documenteerde op heel natuurlijke wijze het dagelijks leven. Zoals gezegd: rijk aan details, bijvoorbeeld over kleding, fietsen, karren, teksten enzovoort, waaruit je honderd jaar later veel kunt afleiden.

In september a.s. verschijnt bij Uitgeverij Terra het boek 'Amsterdam een eeuw geleden', geheel samengesteld uit de collectie J.L. Scherpenisse, tekst door kleinzoon Peter. In dezelfde serie van enigszins nostalgische fotoboeken verscheen eerder 'Stadsleven in grootmoeders tijd', met foto's uit andere bronnen.

www.studiops.nl/beeldbank
www.beeldbank.amsterdam.nl

Contact:
 Grafisch Ontwerp- en Reclamebureau
 Peter Scherpenisse
 Amstelkade 28-hs
 1078 AE Amsterdam
 Tel. 020 679 0759
studiops@studiops.nl

